

OLLI-PEKKA VAINIO

Luonteella on väliä

Johdatus hyveisiin ja niille pohjaavaan tietoteoriaan

Miksi hyveet pitäisi sotkea osaksi tietoteoriaa? Miksi perusteltu tosi uskomus ei takaa tietoa? Hyvetietoteoriat ovat synnyttäneet luovia ja osin hyvin radikaalejakin avauksia tieto-opissa.

Länsimaisessa akateemisessa filosofiassa on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana kiinnostuttu uudelleen hyveistä. Hyveellä tarkoitetaan arvokasta luonteenpiirrettä, joka auttaa haltijaansa saavuttamaan esimerkiksi hyvän elämän, koeteltua tietoa tai moraalisesti korkeatasoisia tekoja. Hyveteorioita on sovellettu muun muassa etiikkaan, tieto-oppiin ja politiikkaan. Puhtaasti akateemisen kontekstin ulkopuolella hyveisiin viitataan myös erilaisissa *self help* -oppaissa ja johtamistaitokirjallisuudessa.¹ Seuraavassa luodaan yleiskatsaus hyveteorian ympärillä käytyyn keskusteluun.

Klassinen tiedon määritelmä, jonka mukaan tieto on ”perusteltu tosi uskomus”, on osoittautunut monella tapaa ongelmalliseksi. On näet mahdollista joutua tilanteeseen, jossa määritelmän ehdot täyttyvät, vaikkei meillä olekaan oikeasti tietoa. Näin voi käydä, jos tietomme perustuu esimerkiksi onnekkaiseen sattumaan (tällaisia tilanteita kutsutaan Gettier-tapauksiksi²). Hyveteoriat siirtävät tutkimuksen painopisteen tapaan, jolla hankimme tietoa ja pyrkivät tarjoamaan näin eheämmän tiedon määritelmän.

Tiedollinen hyveellisyys on väljästi määriteltynä toimintaa, jota voi odottaa ihanteelliselta tiedonhankkijalta³. Tiedolliseksi hyveiksi on ehdotettu sellaisia luonteenpiirteitä kuin huolellisuus, avoimuus, kriittisyys, itsenäisyys, rohkeus, nöyryys, lujuus ja rehellisyys. Tiedollisiksi paheiksi taas luokitellaan usein huolimattomuus, itsepäisyys, epäkriittisyys, epärehellisyys, pelkuruus, kyvyttömyys ottaa vastaan palautetta, sokeus omille virheille, mielenkiinnon kapea-alaisuus ja niin edelleen.⁴

Hyveteorian taustaa

Antiikin ja keskiajan teksteissä hyveisiin kiinnitettiin huomiota vaihtelevilla tavoilla. Aristoteleen tiedonmääritelmä perustui hyveille, jotka takasivat havainnon to-

tuuden. Tällaisia hyveitä olivat esimerkiksi näköaisti, intuitio ja muisti.⁵ Hieman myöhemmin hyveen merkitys laajeni koskemaan henkilön koko luonnetta. Keskiajalla esimerkiksi Tuomas Akvinolainen tarjosi monimutkaisen tiedon määritelmän, joka yhdisteli aiempia Aristoteleen huomioita laajempaan ja kokonaisvaltaisempaan kontekstiin. Tiedon saavuttamiseksi tarvittiin harjaantumista (habituatiota) sekä monenlaisten hyveellisten luonteenpiirteiden harjoittamista.⁶

Aristoteelisessa hyveteoriassa käytännöllinen viisaus (*fronēsis*) on eräänlainen metahyve, joka säätelee muita hyveitä. Henkilöllä ei voi olla todellisia moraalisia eikä tiedollisia hyveitä ilman käytännöllistä viisautta. Tuomas Akvinolaisen mukaan käytännöllinen viisaus ”koskee ihmisen koko elämää ja sen päämäärää”⁷. Se on taito löytää kultainen keskitie kahden ääripään väliltä, mikä onkin hyveen perusmääritelmä (esimerkiksi rohkeus on keskitie tyhmänrohkeuden ja pelkuruuden välissä). Keskitietä ei voi kuitenkaan löytää seuraamalla jotakin formaalia ohjetta, vaan se edellyttää kokemusta ja tasapainottelua.

Valistuksen jälkeen huomio alkoi vähitellen siirtyä tietäjistä ja hänen ominaisuuksistaan tietäjän uskomuksiin ja niiden ominaisuuksiin. Samaan aikaan etiikassa tapahtui vastaava siirtymä. Sen seurauksena syntyi kaksi tunnettua eettistä perusteoriaa, deontologismi (Kant) ja utilitarismi (Mill), jotka nekin kohdistivat huomionsa tekijän sijasta tekoon. Tullessaan 1900-luvun puoleen väliin hyveet olivat jo lähes kadonneet etiikan ja tietoteorian tutkimuksesta. Kuitenkin samaan aikaan filosofit alkoivat kiinnittää huomiota deontologismiin ja utilitarismin ongelmiin. Merkittävä muutostekijä oli Elisabeth Anscomben essee ”Modern Moral Philosophy” (1958), jossa hän arvioi senhetkisen eettisen teorian puutteita ja päätyi ehdottamaan hyveteorioita mahdollisena tienä eteenpäin⁸. Anscomben essee oli lähtölaukaus modernille hyve-etiikalle.

”Hyveellä Sosa tarkoittaa luontaista tai hankittua kykyä, joka luotettavasti auttaa meitä saavuttamaan totuuden.”

Kesti kuitenkin parikymmentä vuotta ennen kuin Anscomben esiin nostamia ajatuksia alettiin soveltaa myös tietoteoriassa. Ernest Sosa julkaisi vuonna 1980 käänteentekevän artikkelin ”The Raft and the Pyramid”, jossa hän kritisoi kahta kilpailevaa ja tuolloin vallitsevaa episteemisten teorioiden mallia, fundamentalismia ja koherentismia⁹. Koherentismin mukaan uskomuksemme ovat oikeutettuja, jos ne ovat yhteensopivia muiden uskomustemme kanssa. Sen muodostama kuva uskomusjärjestelmästä on siis ikään kuin merellä seilaava lautta, jonka kukin osa makaa vain muiden lautan osien varassa. Sosan mukaan koherentismin ongelma on siinä, ettei se voi tarjota keinoja selvittää esimerkiksi niitä tilanteita, joissa jotkin uskomuksemme perustuvat havaintoihin mutta ovat ristiriidassa muiden uskomustemme kanssa. Lisäksi on mahdollista muodostaa koherentti uskomusjärjestelmä, joka ei kuitenkaan vastaa asioiden todellista laitaa. Näin ollen pelkkä koherenttius ei riitä oikeuttamaan uskomuksiamme.

Tietoteoreettisen fundamentalismin mukaan uskomuksemme ovat oikeutettuja, jos ne ovat perususkomuksia tai perustuvat perususkomuksiin. Perususkomukset ovat jollain hyvin varmallalla tavalla oikeutettuja uskomuksia: ne perustuvat esimerkiksi suoriin havaintoihin. Näin fundamentalismi esittää uskomusjärjestelmämme ikään kuin pyramidina, jolla on tukeva, perususkomuksista muodostuva perusta. Tämän mallin ongelma on kyetä tarjoamaan jonkinlainen yhdistävä tekijä erilaisille fundamentalistisille periaatteille ilman, että pyramidin pohjaa kaivetaan koko ajan syvemmälle. Pyrkinessään oikeuttamaan perususkomusten olemassaolon fundamentalismi uhkaa vajota äärettömään regressioon.

Kumpikin malli johtaa siis vakaviin ongelmiin. Sosa ehdottaa, että hyveet voivat auttaa meidät yli tästä dilemmasta. Hyveellä Sosa tarkoittaa luontaista tai hankittua kykyä, joka luotettavasti auttaa meitä saavuttamaan totuuden. Tämän määritelmän mukaan tieto on tosi us-

komus, joka syntyy tiedollisten hyveiden harjoittamisen tuloksena. Sosan ehdotuksissa näkyy edellä mainittu siirtymä uskomusten ominaisuuksien tarkastelusta tarkastelijan itsensä ominaisuuksiin. Tämä näkökulmanvaihdos auttaa myös ratkaisemaan aikaisempia malleja vaivanneet ongelmat. Toimijakeskeinen perspektiivi sitoo yhteen erilaiset oikeuttamisen tavat ja todistusaineiston eri variaatiot. Myös koherenttius voidaan pitää yhtenä hyveenä.¹⁰

Feministifilosofi Lorraine Code pyrkii viemään Sosan ideaa vieläkin pidemmälle. Coden mukaan ei riitä, että tietoteoriassa jäädään kykyjen tasolle, vaan huomio tulee kiinnittää laajemmin persoonan toimintaan. Tietämissä on keskeistä tiedollinen vastuullisuus, joka ohjaa kaikkien kykyjen ja muiden hyveiden toimintaa. Tämä johtuu tietoa hankkivan agentin aktiivisuudesta. Pelkästä passiivisesta havainnosta puhuttaessa aistien ja muiden kykyjen luotettava toiminta olisi aivan riittävää. Suurin osa tiedosta kuitenkin edellyttää monimutkaisempaa prosessointia, jolloin on olennaista, että tällainen aktiivinen toiminta on luotettavaa. Code huomauttaa myös, että tiedonhankinta ja sen arviointi ovat eri tavoin riippuvaisia sosiaalisesta kontekstista ja historiasta. Tämä luonnollisesti vie tietoteoriaa sotkuisempaan suuntaan. Sen sijaan, että tietoteoria pyrkisi tarjoamaan universaaleja määritelmiä, sen tulee kiinnittää enemmän huomiota inhimillisen elämäntodellisuuden monitahoisuuteen.¹¹

Mihin hyvätietoteoria pyrkii? Neljä mallia

Sosan ja Coden alulle laittama keskustelu näkyy tämänhetkessä hyvätietoteoriassa kahdessa eri tyyppisessä perusteoriassa. Hyvereliabilistien mukaan hyveet ovat nimenomaan kykyjä, kun taas hyveresponsibilistit korostavat koko persoonan merkitystä. Toisinaan tämä jako ilmaistaan puhumalla kykyhyveistä (*faculty virtues*) ja luonteenpiirrehyveistä (*character/trait virtues*). Tyypillisiä

”Tyypillisiä kykyhyveitä ovat tarkka näkökyky ja hyvä muisti. Luonteenpiirrehyveistä puhuttaessa korostetaan esimerkiksi huolellisuutta, rohkeutta, kestävyyttä ja avaramielisyyttä.”

kykyhyveitä ovat esimerkiksi tarkka näkökyky ja hyvä muisti. Luonteenpiirrehyveistä puhuttaessa korostetaan esimerkiksi huolellisuutta, rohkeutta, kestävyyttä ja avaramielisyyttä. Tarkkaa jakoa eri hyvetyyppien välillä ei ole kuitenkaan syytä tehdä. Toimiakseen ihanteellisella tavalla monet kykyhyveet edellyttävät luonteenpiirrehyveitä. Tarkkanäköisyys ei ole hyödyksi, jos samalla olet laiska ja huolimaton, ja toisaalta monet luonteenpiirrehyveet realisoituvat käytännössä erilaisten kykyjen kautta.¹²

Reliabilistien ja responsibilistien välinen vastakkainasettelu nostaa esiin erilaiset tehtävät, joita tietoteoriassa ja erityisesti hyvietetoteoriassa nähdään olevan. Jason Baehr on luokitellut hyvietetoteoriat neljään eri ryhmään, joiden avulla hyveteorian erilaisia käyttötapoja on helppo selventää.¹³

Hyvietetoteorian erilaisia suuntauksia voidaan analysoida vertaamalla niitä aiempiin tapoihin harjoittaa tietoteoriaa. Perinteinen tietoteoria on kiinnostunut sellaisista teemoista kuin skeptisismi, tiedon määrittely ja tiedollinen oikeuttaminen, ja osa hyvietetoteorioista jatkaa näiden kysymysten tarkastelua hyveiden avulla. Autonomiseksi hyvietetoteorioiksi kutsutaan malleja, jotka näkevät hyveet sellaisenaan filosofisen analyysin kohteina sekä korostavat eri muodoissaan, että perinteistä näkökulmaa tulisi laajentaa.

Ensinnäkin niin sanotun *vahvan perinteisen hyvietetoteorian* mukaan hyveet tarjoavat ratkaisun perinteisen tietoteorian ongelmiin, kuten esimerkiksi Gettier-tapauksiin. Tyypillinen tämän suuntauksen edustaja on Linda Zagzebski. Hänen mukaansa hyveiden tulisi olla perinteisen tietoteorian ytimessä ja muodostaa siten myös olennainen ja välttämätön osa tiedon määrittelyä. Zagzebskin hyvietetoteoria koostuu kahdesta komponentista. Ensinnäkin tiedon tulee olla tiedollisen hyveen motivoimaa ja toisekseen sen tulee perustua sellaiseen hyveelliseen toimintaan, joka luotettavasti tuottaa

tosia vastauksia.¹⁴ Tällainen vaatimus on kuitenkin liiallinen. Useissa tilanteissa meillä voi olla tietoa ilman, että olemme motivoituneita oikealla tavalla. Voin esimerkiksi muodostaa sinänsä oikean uskomuksen ”dekaani seisoo Senaatintorilla” ilman, että minua kiinnostaa tippaakaan, missä dekaani on tai kuka Senaatintorilla seisoo. Lisäksi Zagzebskin teoria ei kata sellaisia Gettier-tapauksia, joissa henkilö uskoo jotain virheellisesti, vaikka toimiikin hyveellisesti niin uskoessaan. On näet mahdollista, että olemme tilanteessa, jossa meidän ei ole mahdollista muodostaa tosia uskomuksia, vaikka kuinka pinnistelimme kykyjemme ja hyveidemme ääri rajoilla. Esimerkiksi monet aiemmin yleisesti hyväksytyt ja tieteellisinä pidetyt mutta lopulta virheelliseksi osoitetut teoriat ovat tällaisia tapauksia.¹⁵

Heikon perinteisen hyvietetoteorian mukaan taas hyveet korkeintaan tarjoavat tukea perinteiselle tietoteorialle mutta eivät suoranaisesti mullista tietoa oppia. Tämän suuntauksen edustajia ovat muun muassa Ernest Sosa, Duncan Pritchard, John Greco ja Jason Baehr¹⁶. Hyveiden rooli on siis vahvistaa perinteistä tiedon määrittelyä. Esimerkiksi Duncan Pritchard esittää seuraavan määrittelyn, joka hänen mukaansa kykenee selviämään suurimmasta osasta tiedon määrittelyä kohtaavista haasteista:

S tietää, että p , jos ja vain jos (i) S:n tosi uskomus, että p , on luotettavan kognitiivisen luonteenpiirteen tuottama siten, että hänen kognitiivinen menestyksensä on olennaisella tavalla riippuvainen hänen omasta kognitiivisesta toiminnastaan ja (ii) S:n uskomus että p on turvallinen.¹⁷

Pritchardin määrittelyssä tukea antaa hyveiden (jotka hänen mukaansa voidaan käsittää niin kykyhyveinä kuin luonteenpiirrehyveinäkin) lisäksi myös niin sanottu turvallisuusperiaate (*safety principle*). Tämän periaatteen mukaan ei saisi olla olemassa aktuaaliselle maailmalle lä-

heistä mahdollista maailmaa, jossa uskomus on epätosi. Toisin sanoen turvallisuusperiaate vaatii, että uskoessaan p henkilö ei saa olla helposti väärässä.¹⁸ Tämä periaate on yksi tapa vahvistaa Zagzebskin alkuperäistä teoriaa, jossa ei ollut mahdollista kieltää henkilöiltä tietoa sellaisissa tilanteissa, joissa tietoa ei selvästi ole (kuten edellä mainituissa tapauksissa)¹⁹.

Vahvan autonomisen hyvetietoteorian mukaan modernin tietoteorian ongelmat ovat niin syviä, että perinteinen teoretisointi tulisi hylätä tai ainakin sitä pitäisi suuresti muokata hyveiden avulla. Esimerkiksi tiedon käsitteen määrittely on tästä näkökulmasta melko lailla turhaa ja toivotonta; sen sijaan paljon kiinnostavampaa on esimerkiksi kysyä, miten voimme kehittyä kohti ihanteellista tietäjää tai miten voimme arvioida erilaisten tiedollisten yhteisöjen meriittejä. Vahvan teesin esittäjiksi lasketaan yleensä vain Jonathan Kvanvig²⁰. Kvanvigin mukaan tietoteorialta tulisi edellyttää ”sellaista kognitiivisen toiminnan kuvausta, joka on uskollinen kognitiiviselle kokemuksellemme ja auttaa meitä parhaiten käyttämään mahdollisuuksiamme löytää totuus ja välttää erheitä”²¹. Kvanvigin radikaali teesi perinteisen tietoteorian puutteista on kuitenkin melko helposti kritisoidavissa. Vaikka esimerkiksi tiedon käsitteen analyysi voi olla hyvin puisevaa, se ei tarkoita, että tällainen analyysi olisi käytännölliseltä kannalta turhaa. Vaikka haluaisimmekin maksimoida tietoteorian käyttöarvon, ei tästä seuraa, että esimerkiksi käsitteelliseen selkeyteen pyrkivä analyysi olisi hyödytöntä silloinkaan, kun se hyödyttää vain harvoja (eli niitä, jotka kykenevät ymmärtämään näitä analyyseja).

Jos Kvanvigin teesi karsitaan radikaalista perinteisen tietoteorian kritiikistä, se lieventyy *heikoksi autonomiseksi hyvetietoteoriaksi*. Tällöin hyveet nähdään sellaisenaan kiinnostavina ja hyödyllisinä mutta ilman radikaalin muutoksen suositusta. Hyveet tuovat sekä komplementaarisen lisän perinteiseen tietoteoriaan että joukon omalakisista kysymyksiä, jotka ovat aidosti episteemisiä mutta jotka myös eroavat perinteisen tietoteorian käsittelemistä kysymyksistä²². Tyypillisiä tämän kannan edustajia ovat esimerkiksi Lorraine Code sekä Robert Roberts ja William Wood²³.

Relevantteja kysymyksiä, jotka täyttävät edellä mainitut ehdot, on paljonkin. Baehr jakaa nämä viiteen luokkaan. Ensinnäkin voidaan kiinnittää huomiota tiedollisen hyveen ja muiden kykyjen suhteeseen. Mikä on moraalisten ja tiedollisten hyveiden suhde? Entä kuinka kyvyt, hyveet ja muut persoonallisuuden piirteet, kuten temperamentti, liittyvät yhteen? Toiseksi voidaan tutkia sitä, mikä tekee jostakin kyvystä tai piirteestä tiedollisen hyveen. Onko merkittävä sen tehokkuus tai luotettavuus totuuden löytämisessä? Kolmanneksi on mahdollista tarkastella hyveitä psykologian filosofian näkökulmasta. Ovatko jotkin kognitiiviset tilat edellytyksiä hyveelliselle tietämiselle? Mitä ”tiedon rakastamisella” tarkalleen ottaen tarkoitetaan? Neljänneksi tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa jokin yksittäinen hyve tai pahe. Mikä on esimerkiksi viisauden tai avaramielisyyden

merkitys? Viidenneksi voimme tutkia hyveiden erilaisia sovelluksia (*applied virtue epistemology*). Mitä edellyttää menestyksekkäs tiedonhankinta ja -analysointi jossakin tiettyssä kontekstissa (esimerkiksi journalismissa, lakitieteessä tai teologiassa)? Voiko ja saako hyveitä opettaa?

Gettier-ongelman kiertäminen ja todistuksen asema

Edellä esitetty läpileikkaus hyvetietoteorian erilaisista ilmenemismuodoista osoittaa, kuinka laaja-alainen hyvetietorioiden joukko on. Monista eroistaan huolimatta eri hyvetietoteorioilla on kuitenkin olennaisia yhdistäviä piirteitä. Ensinnäkin hyvetietoteoriat ovat luonteeltaan normatiivisia ja näin vastakkaisia esimerkiksi Quinen ehdotukselle naturalisoida tietoteoria siten, että se käsittelee vain tietoon liittyviä ei-normatiivisia puolia²⁴.

Toisekseen hyvetietoteoriassa ymmärretään tiedon syntyvän tiedollisen hyveen vaikuttamana. Toisin sanoen hyveen täytyy olla olennainen osa sitä kausaalista ketjua, joka tuottaa meille tietoa. John Greco määrittelee asian näin:

S tietää, että p , jos (i) p on totta, (ii) S uskoo, että p , ja (iii) S uskoo p :n todeksi, koska S:n uskomus on tiedollisen hyveen tuottama.²⁵

Sana ”koska” ilmaisee edellisessä lauseessa kausaalisen selityksen. Tämä esimerkki auttaa ymmärtämään, kuinka hyvetietoteoria pyrkii kiertämään Gettier-ongelmat. Gettier-tapauksissahan uskomus syntyy sattumalta, mikä poistaa uskomukselta tiedon statuksen. Hyvetietorioiden mukaan tietoon tarvitaan henkilön kognitiivisten kykyjen menestyksekkästä käyttöä. Toisin sanoen uskoessaan, että p , S:ää voidaan pitää ansiokkaana, koska hänen oikein toimivat kognitiiviset kykynsä ovat olennainen tekijä uskomuksen muodostumisessa. Kausaalinen ”koska” erottaa oikean tiedon Gettier-tapauksista, jossa henkilö myös käyttää kognitiivisia kykyjään, mutta näissä tapauksissa tiedollinen kyky tai hyve ei ole olennainen tekijä tiedon muodostumisessa.²⁶

Nykytietoteoriassa käydään myös toista tärkeää keskustelua, joka on johtanut monet filosofit hyveiden jäljelle. Tämä keskustelu koskee luottamussuhteiden ja silminnäkijäläusuntojen (*testimony*) roolia tietämisessä. John Hardwig huomautti vuonna 1985 julkaistussa artikkelissaan, että meidän on pakko hyväksyä tiedollinen riippuvuutemme toisista²⁷. Toisin sanoen, vain poikkeustapauksissa on mahdollista muodostaa uskomus itsenäisesti, riippumatta muista. Näin ollen valistuksen korostama tiedollinen autonomia on sangen ongelmallinen vaatimus. Mutta keneen tahansa ei tietenkään pidä luottaa. Yksi tapa toimia tällaisessa tilanteessa on arvioida todistuksen antajaa tiedollisten hyveiden näkökulmasta. Ilmentääkö hänen aiempi toimintansa huolellisuutta ja tasapuolisuutta vai kenties tiedollisia paheita, kuten epärehellisyyttä tai epäkriittisyyttä? Vastaavasti jos ei ole pääsyä sen enempää varsinaiseen todistusaineistoon kuin

tietoon todistuksen antajasta tiedollisena toimijana, tiedollisesti hyveellinen toimintapa on pidättäytyminen kannanotoista.

Ovatko hyveet mahdollisia?

Ehkä kaikkein perustavin kritiikki hyveteorioita vastaan on, hieman yllättäen, väite niiden pragmaattisesta toimimattomuudesta. On empiirinen tosiasia, että hyveet ovat jokseenkin harvinaisia: ihmiset eivät useinkaan toimi hyveellisesti, ja täydellisen hyveen löytäminen inhimillisestä elämänpiiristä lienee lähes mahdotonta. Tästä syystä niin sanotut situationistit ajattelevat, että puhe hyveistä on ensinnäkin turhaa (koska ihmiset eivät kuitenkaan toimi hyveellisesti) ja toisekseen harhaanjohtavaa ja mahdollisesti jopa vaarallista (koska hyvepuhe estää havaitsemasta, mistä ongelmat todella johtuvat eli sosiaalisesta kontekstista ja rakenteista).²⁸ Kritiikissä on näin poliittinen vire. Situationistit korostavat vasemmistolaiseen tapaan rakenteita, ja he näkevät hyveiden roolin korostamisen väärläisena yksilön vapauden ja vastuun painottamisena.

Situationistien kritiikki on olennaista mutta ei kuitenkaan kohtalokasta hyveteorioille. Ensinnäkin on selvää, että maailma ei ole täydellinen ja hyveet ovat usein harvinaisia²⁹. Tästä huolimatta on esimerkkejä viisaasta ja harkitsevasta toiminnasta. Tällainen toiminta on hyveteorioiden mukaan jäljiteltävä ideaali. Toisin sanoen ei ole olennaista, että kaikki ihmiset pystyisivät ihanteelliseen toimintaan. Hyvetietoteorioiden toimimiseksi riittää, että niiden perusteella voidaan määritellä ihanteellisen tiedonhankinnan keskeiset piirteet.

Aiemmin kiinnitin huomiota Zagzebskin tiedon määritelmään, joka on saanut osakseen aiheellista kritiikkiä. Siitä huolimatta Zagzebskin teoriolla on toinen, hedelmällisempi ulottuvuus. Hän kiinnittää huomiota modernin tietoteorian kiinnostuksen aiheiden ohuuteen ja pitää tätä valitettavana. Muiden hyveteoreetikkojen lailla hän huomauttaa, että on monia eri tyyppisiä tiedollisia arvoja, joiden tavoittelemisen on arvo sinänsä³⁰. Tällaisia arvoja ovat esimerkiksi ymmärrys (*understanding*) ja käytännöllinen viisaus (*fronēsis*)³¹.

Kreikankielen sanan *epistēmē* paras suomennos olisi ”tiedon” sijasta juuri ”ymmärrys”; tämä on esimerkiksi Platonin tarkoitus hänen käyttäessään käsitettä. Toisin kuin tieto, ymmärrys ei kohdistu johonkin yksittäiseen propositionaaliseen väitteeseen. Tämä ei tarkoita, etteikö ymmärrykseen sisältyisi myös tietoa, mutta ymmärryksen kohteena on aina useiden eri väitteiden joukko tai verkosto. Kyky ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä on taito, jota tarvitaan kaikilla olennaisilla ihmiselämän tasoilla. Esimerkiksi toisen ihmisen tuntemisessa on kysymys nimenomaan ymmärryksestä. Sama pätee myös itsetuntemukseen.

Miranda Fricker on soveltanut hyveteoriaa erilaisten tiedollisten paheiden näkökulmasta. Frickerin mukaan on olemassa tiedollista epäoikeudenmukaisuutta (*epistemic injustice*), joka ilmenee sekä testimoniaalisessa että hermeneuttisessa muodossa. Testimoniaalinen epäoikeudenmukaisuus sulkee joiltakin yksilöiltä tai ryhmiltä

pääsyn tietoon. Tämä estäminen voi ilmetä esimerkiksi vähättelynä, tietoisena väärintulkintana tai hiljentämisenä, joka nousee esimerkiksi erilaisista ennakkoluuloista. Esimerkkinä Fricker käyttää tapauksia, joissa afroamerikkalaisia ei pidetty luotettavina todistajina yhdysvaltalaisissa oikeusistuimissa. Hermeneuttisessa epäoikeudenmukaisuudessa jokin tai ennakkoluulo estää kuulijaa ymmärtämästä tai ottamasta toisen sanomaa vakavasti, koska jokin tekijä vääristää viestiä. Lääkkeeksi Fricker suosittaa ”testimoniaalista herkkyyttä”, joka on kirjoitetavissa auki sellaisina tiedollisina hyveinä kuin avaramielisyys ja viisaus.³²

Esimerkiksi tämän kaltaisten teemojen käsittely laajentaa filosofian kenttää, tässä tapauksessa erityisesti tietoteoriaa. Näin alaa tuodaan lähemmäs sekä arkitodellisuutta että sellaisia klassisia filosofian muotoja, jotka näkivät filosofian nimenomaan elämäntaitona. Osa hyveteoreetikoista seuraakin tätä suuntausta, mutta osa pyyttee varsin perinteisen analyttisen tradition piirissä. Kuitenkaan näitä ei liene syytä pitää toisensa poissulkevinä projekteina.

Viitteet

- 1 Etiikasta ks. *Cambridge Companion to Virtue Ethics* 2013; poliittikan filosofiasta ks. Thiele 2006; johtamistaidosta ks. Harvard 2009.
- 2 Gettier-tapausten luonne on seuraavanlainen. Kuvittele, että olet ajelemassa USA:n halki ja saavut maaseudulle, jossa on joka puolella kauniita latoja. Muodostat välittömästi uskomuksen: ”Tuossa pellolla on kaunis lato.” Tietämättäsi olet kuitenkin saapunut alueelle, jonka nimi on Fake Barn County. Nimi tulee siitä, että tuolla alueella pelloille on pystytetty feikkilatoja turistien iloksi. Sattuukin kuitenkin niin, että lato, jota juuri sillä hetkellä katsot, sattuu olemaan ainut oikea lato koko piirikunnassa. Sinulla on nyt siis perusteltu tosi uskomus, mutta ei kuitenkaan tietoa. Miksi? Koska uskomuksesi on riippuvainen tuurista. Gettier-tapauksissa tuuri astuu kuvaan mukaan kahdesti. Ensin sinua kohtaa huono tuuri tietämättömyyden muodossa. Et ole koskaan kuullutkaan ovelista maajusseista, jotka rakentelevat latoja huijausmielessä. Sitten huonoa onnea seuraa sattumalta hyvä onni: ainut oikea lato sattuu juuri sillä hetkellä olemaan silmiesi edessä.
- 3 Määritelmästä ks. Zagzebski 1996, 126–137.
- 4 Hyvetietoteoreetikoiden erilaiset näkemykset tiedollisten hyveiden kriteereistä tekevät tällaiset listat kuitenkin kyseenalaisiksi. Yksi ehdotetuista kriteereistä on, että tarkasteltavan hyveen mukaan toimiminen tuottaa useimmissa tilanteissa melko suurella todennäköisyydellä tosia uskomuksia. Mutta tämäkin kriteeri on kiistanalainen: on mahdollista painottaa esimerkiksi sellaisia hyveitä, jotka kokonaisvaltaisesti tekevät kantajastaan ihanteellisen tiedonhankkijan.
- 5 Aristoteles 2005, 1139b.
- 6 Ks. esim. Hütter 2005.
- 7 *Summa Theologiae* I-II, q. 57, a. 4, o.3.
- 8 Anscombe 1981.
- 9 Sosa 1980.
- 10 Sosa 2007; 2009. Fundamentalismi ja koherentismi ovat nimenomaan internalistisia tietoteorioita vaivaavia ongelmia. Sosan ehdotus onkin radikaali, koska ratkaisuksi esitetään internalismista luopumista kokonaan. Myös John Greco (2010) on argumentoinut voimakkaasti internalismia vastaan ja pyrkinyt osoittamaan sen ongelmallisuuden.
- 11 Code 1987. James Montmarquet (1993) on pyrkinyt mallintamaan tiedollisia hyveitä moraalisten hyveiden mukaisesti, jolloin ero kykyjen ja luonteenpiirteiden välillä tulee erityisen selväksi. Tällöin tiedollinen hyve on (i) hankittu ominaisuus, (ii) tahdon

- alainen (iii) ja sen käyttö tai käyttämättä jättäminen johtaa joko moraaliseen kiitokseen tai syyllisyyteen. Myöskään Coden mukaan intellektuaalisia ja moraalisia velvoitteita ei voi erottaa toisistaan.
- 12 Erityyppisten hyveinen yhteyden puolesta on argumentoinut mm. Baehr 2011.
- 13 Sama, 192–205.
- 14 Zagzebski 1996, 270: *An act of intellectual virtue A is an act that arises from the motivational component of A, is something a person with virtue A would (probably) do in the circumstances, is successful in achieving the end of the A motivation, and is such that the agent acquires a true belief (cognitive contact with reality) through these features of the act.*
- 15 Zagzebskin ja Baehrin keskustelusta tästä aiheesta ks. luku VI teoksesta *Contemporary Debates in Epistemology* 2013.
- 16 Sosa 2007, 2009; Pritchard 2009; Greco 2010; Baehr 2011.
- 17 Pritchard 2009, 74.
- 18 Turvallisuusperiaatteesta tarkemmin ks. Williamson 2000, 114–134.
- 19 Turvallisuusperiaatteessa on oma hankaluutensa määrittellä, milloin puhutaan läheisestä mahdollisesta maailmasta ja milloin ei. Näin turvallisuusperiaate ei välttämättä ratkaise kaikkia ongelmia, vaan ainoastaan siirtää keskustelun painopisteen toisaalle.
- 20 Kvanvig 1992, 170–186.
- 21 Sama, vii.
- 22 Näistä kysymyksistä laajasti ks. esim. Adams 2006.
- 23 Code 1987; Roberts & Wood 2007.
- 24 Greco 2010, 4–7.
- 25 Sama, 12, 71–90.
- 26 Greco 2002, 308–311. Tältä pohjalta voidaan yrittää antaa myös vastaus skeptismin ongelmaan. Greco (2010, 125–146) pyrkii osoittamaan, kuinka reliabilistinen tietoteoria kykenee uskotavalla tavalla kyseenalaistamaan perinteisten skeptisten argumenttien lähtöoletukset. Esimerkiksi ei ole pakottavaa syytä hyväksyä väitettä, jonka mukaan uskomusten muodostuminen nojaa perusteluketjuihin (jotka ovat välttämättä kehämäisiä). Meillä voi nimittäin olla tietoa jo pelkän välittömän havainnon perusteella.
- 27 Hardwig 1985. Ks. myös Hardwig 1991, 699–700. Todistuksen episteemisestä asemasta tarkemmin ks. *The Epistemology of Testimony* 2006. Zagzebski 2012. Tätä kysymystä käsitellään erittäin laajasti, joten keskustelua voidaan tässä yhteydessään ainoastaan sivuta.
- 28 Yksi tunnetuimmista kriitikoista on Gilbert Harman (1999).
- 29 Hyveteoreetikot yleensä tunnustavat tämän. Esimerkiksi niin sanotun positiivisen psykologian perusteos (Peterson & Seligman 2004) tarjoaa kattavan kuvauksen hyveitä ja niiden oppimista käsittelevästä empiirisestä tutkimuksesta. Nopeana koosteena voidaan sanoa, että hyveiden oppiminen on vaikeaa mutta silti mahdollista, jos ympäristö on suotuisa. Silti on selvää että monien hyveiden oppiminen on monille käytännössä mahdotonta. Tämä huomio koskee luonnollisesti luonteenpiirrehyveitä.
- 30 Esimerkiksi Alston (2005) kannattaa moniarvoista lähestymistapaa tietoppiin: oikeutus (*justification*) on vain yksi monista tiedollisista arvoista (*desiderata*).
- 31 Zagzebski 1996, 43–51. Ks. Myös Kvanvig 2003, 185–203.
- 32 Fricker 2007.

Kirjallisuus

- Adams, Robert Merrihew, *A Theory of Virtue. Excellence in Being for the Good*. OUP, Oxford 2006.
- Akvinolainen, Tuomas, *Summa Theologiae*. CUP, Cambridge 2006.
- Alston, William, *Beyond "Justification". Dimensions of Epistemic Evaluation*. Cornell University, Ithaca 2005.
- Anscombe, Elisabeth, *Modern Moral Philosophy*. Teoksessa *Ethics, Religion and Politics*. The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe, Vol. 3. University of Minnesota, Minneapolis 1981, 26–42.
- Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. Simo Knuutila. Gaudeamus, Helsinki 2005.
- Baehr, Jason, *The Inquiring Mind. On Intellectual Virtue and Virtue Epistemology*. OUP, Oxford 2011.
- Cambridge Companion to Virtue Ethics*. Toim. Daniel C. Russell. CUP, Cambridge 2013.
- Code, Lorraine, *Epistemic Responsibility*. University Press of New England, Hanover 1987.
- Contemporary Debates in Epistemology*. 2nd edition. Toim. Matthias Steup, John Turri & Ernest Sosa. Wiley, Oxford 2013.
- DePaul, Michael & Zagzebski, Linda, *Intellectual Virtue. Perspectives from Ethics and Epistemology*. OUP, Oxford 2003.
- Fricker, Miranda, *Epistemic Injustice. Power and the Ethics of Knowing*. Oxford University Press, Oxford 2007.
- Greco, John, *Virtues in Epistemology*. Teoksessa *The Oxford Handbook of Epistemology*. Toim. Paul K. Moser. OUP, Oxford 2002, 287–315.
- Greco, John, *Achieving Knowledge. A Virtue-Theoretic Account of Epistemic Normativity*. OUP, Oxford 2010.
- Hardwig, John, *Epistemic Dependence*. *The Journal of Philosophy*. Vol. 82, No. 7, 1985, 335–349.
- Hardwig, John, *The Role of Trust in Knowledge*. *The Journal of Philosophy*. Vol. 88, No. 12, 1991, 693–708.
- Harman, Gilbert, *Moral Philosophy Meets Social Psychology: Virtue Ethics and the Fundamental Attribution Error*. *Proceedings of the Aristotelian Society*. Vol. 99, No. 3, 1999, 315–331.
- Havard, Alexander, *Hyvejohtajuus (Virtuous Leadership. An Agenda for Personal Excellence)*, 2007). Suom. Jason Lepojärvi. Proventia, Helsinki 2009.
- Herdt, Jennifer, *Putting on Virtue. The Legacy of Splendid Vices*. University of Chicago, Chicago 2008.
- Hütter, Reinhard, *The Directedness of Reasoning and the Metaphysics of Creation*. Teoksessa *Reasons and the Reasons of Faith*. Toim. Paul J. Griffiths & Reinhard Hütter. T&T Clark, New York & London 2005.
- Kvanvig, Jonathan, *The Intellectual Virtues and the Life of the Mind*. Rowman and Littlefield, Savage 1992.
- Kvanvig, Jonathan, *The Value of Knowledge and the Pursuit of Understanding*. CUP, Cambridge 2003.
- Montmarquet, James, *Epistemic Virtue and Doxastic Responsibility*. Rowman & Littlefield, Lanham 1993.
- Peterson, Christopher & Seligman, Martin, *Character Strengths and Virtues. A Handbook and Classification*. OUP, Oxford 2004.
- Pritchard, Duncan, *Knowledge*. Palgrave MacMillan, London 2009.
- Roberts, Robert C. & Wood, William J., *Intellectual Virtues. An Essay in Regulative Epistemology*. OUP, Oxford 2007.
- Sosa, Ernest, *The Raft and the Pyramid: Coherence versus Foundations in the Theory of Knowledge*. *Midwest Studies in Philosophy*. Vol. 5, No. 1, 1980, 3–25.
- Sosa, Ernest, *A Virtue Epistemology. Apt Belief and Reflective Knowledge, Volume I*. OUP, Oxford 2007.
- Sosa, Ernest, *Reflective Knowledge. Apt Belief and Reflective Knowledge, Volume II*. OUP, Oxford 2009.
- The Epistemology of Testimony*. Toim. Jennifer Lackey & Ernest Sosa. OUP, New York 2006.
- Thiele, Leslie Paul, *The Heart of Judgment. Practical Wisdom, Neuroscience and Narrative*. CUP, Cambridge 2006.
- Williamson, Timothy, *Knowledge and its Limits*. OUP, Oxford 2000.
- Zagzebski, Linda, *Virtues of the Mind. An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. OUP, Oxford 1996.
- Zagzebski, Linda, *Epistemic Authority. A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief*. OUP, Oxford 2012.